

תוכן ענינים

סימן א אם אפשר להצטרף למנין דרך המרפסות או דרך החלונות \ אי בעינן דוקא שבשתי החבורות יש שרואין זו את זו \ אי סגי במקצתן רואין זה את זה \ רואין דרך מחיצה של זכוכית \ עומד ורואה יושב ואינו רואה או הופך פניו \ שביל מפסיק ביניהם \ שביל מפסיק בין הבתים \ דבר טינוף או גוי ביניהם

סימן ב אי סגי שהש"ץ רואה את כולם

סימן ג צירוף לגבי קריאת התורה \ צירוף ע"י רואין זה את זה \ איך לחלק את הז' קרואים \ יש לדון מצד שהס"ת אינו לפניו \ איך לחלק את הז' קרואים לדעת השו"ע \ כשנמצאים במקום אחד אב ובניו

סימן ד מקום שאין מנין או ס"ת \ כשאין ס"ת או מנין אם לקרוא מתוך חומש \ אם צריך להשלים את הקריאה \ אם חלק מהצבור לא שמע קריאת התורה

סימן ה צירוף לברכת כהנים \ אם צריך עשרה במקום הכהן \ אם הכהן רואה את הצבור \ אם הכהן תוך הפתח \ אם מותר לברך ברכת כהנים עם מסיכה על הפנים

סימן ו השתדלות להתפלל במנין \ כמה צריך לטרוח בשביל להתפלל במנין \ אם חייב להוציא ממון בשביל זה \ אם במקום שהוא נמצא יכול לאסוף ו' שלא התפללו וד' שכבר התפללו \ היו יותר מעשרה על מי מוטל לשלם הקנס

סימן ז אם מי שיש חשש שנדבק מהנגיף מותר להתפלל במנין \ היכא דלא שכיחא היזקא \ לצורך קיום מצוה \ שלוחי מצוה אינם נזוקים לגבי אחרים \ לצורך לימוד תורה \ לצורך פרנסה \ ברכת הגומל למי שנחלה או שהיה בבידוד

הערות מהגאון רבי פנחס שוב שליט"א בעמוד 16

לבירורים והערות

צבי ורשנר
0583281818

סימן א

אם אפשר להצטרף למנין דרך המרפסות או דרך החלונות

בדבר השאלה במקום שלא נותנים להתאסף בעשרה, או במקום שלא נותנים כלל לצאת מהבית, אם יכולים להצטרף למנין עשרה דרך החלונות או דרך המרפסות.

בשו"ע סי' נה סעיף יג איתא דצריך שיהיו כל העשרה במקום אחד. ובמשנה ברורה כתב שדעת הפר"ח והפמ"ג שאם רואין אלו את אלו יוכלו להצטרף אפילו עומדים לגמרי לחוץ כמו שמועיל לצרף לזימון. אבל הרבה אחרונים חולקים שדוקא לצירוף לזימון מועיל רואים זה את זה ולא לצירוף למנין. והם השערי תשובה בשם הרשב"ש הכנסת הגדולה המלכי בקדש, וכן הגר"א המשכנות יעקב והחיי אדם. וכ"כ בשו"ת זרע אמת סי' י שלא מועיל רואין זה את זה לצירוף למנין. וכ"ה בערוך השלחן שם סי"כ. ובבה"ל ד"ה ולחוץ כתב דלכתחלה יותר טוב להחמיר בזה שיכנסו לפניו, דקולא זו דמהני רואין אלו את אלו לענין צירוף כמו לענין בהמ"ז נובע מתשובת הרשב"א, והוא לא כתב שם זה רק בדרך אפשר. וע"ע מש"כ בעה"י בספר תורת הזימון סי' צו שמדברי השו"ע נראה דלא מועיל רואים זה את זה בצירוף למנין לתפילה. וכעת ראיתי שכבר כתבו כן כמה אחרונים. אבל במקום הדחק כשאין אפשרות אחרת לעשות מנין, יש לסמוך על הסוברים שכה"ג מצטרפי לומר קדיש וקדושה, [עי' משנ"ב שם סי"ק נז שכתב 'ובמקום הדחק אפשר שיש להקל'], וכ"ה במחזיק ברכה כמו שמובא בשערי תשובה [ושם כתב שלא יתבטלו ארבעים יום מלומר קדיש וקדושה]. ומ"מ בחזרת הש"ץ ראוי להתנות שאם אינם מצטרפים תחשב חזרת הש"ץ לתפלת נדבה, עי' משנ"ב סי' קכד סי"ק יט.

אי בעינן דוקא שבשתי החבורות יש שרואין זו את זו

הערוך לנר במכות (ו ע"ב) כתב ללמוד מדברי הריטב"א ז"ל לגבי עדות מיוחדת, דבעינן דוקא שבשתי החבורות יש שרואין זו את זו, וכתב דיש נפקותא לדידן לזימון, אבל בפוסקים לא מצינו מפורש כן יע"ש. וכ"מ בשו"ע הגר"ז סי' קצה סי"ג. וא"כ ה"נ לגבי צירוף למנין בעינן דוקא שבשתי החבורות יש שרואין זו את זו. וכל שכן שלא מועיל אם יש ג' חבורות, והחבורה א' רואה את החבורה ב' והחבורה ב' רואה את חבורה ג', ואין הג' רואה את הא'. וכיו"ב מבואר ברמב"ם פ"ג ממת"ע הכ"א לגבי הדין רואין זה את זה בעץ חרובין לגבי פאה, ומקורו מהירושלמי.

אמנם הרש"ש במכות שם כתב דלפי המבואר שם בתוס' בראיית המתרה דלא צריך שגם המתרה רואה אותם וגם הם רואין את המתרה אלא סגי באחד מהם, ה"נ להצטרפות לזימון סגי בא' רואה את חברו אף שאין חברו רואהו. אבל ברמב"ם ז"ל רפ"ד מעדות משמע שהיה לו גירסא אחרת כמש"כ שם הכסף משנה, וצריך ששניהם יראו זא"ז יע"ש. ועוד יש לחלק בין הא דהמתרה לצירוף למנין, ואכמ"ל.

אי סגי במקצתן רואין זה את זה

עוד יש לדון אם לגבי צירוף למנין בעינן דוקא שכולם יראו זה את זה, די"ל דדוקא לגבי זימון סגי במקצתן רואין זה את זה, דכיון שאכלו ביחד כל חבורה נחשב ליחידה אחת וסגי במקצתן רואין זה את זה, אבל לגבי מנין שכל אחד נחשב בפני"ע י"ל דבעינן שכולם יראו זה את זה. אבל י"ל דכל אלו שנמצאים במקום אחד

נחשבים לחבורה אחת.

ואין מעליותא בענין זה בש"ץ, ולא מועיל מה שהוא עומד באמצע ורואה את כולם. והא דמבואר בשו"ע סי' נה סעיף טו שאם מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ, ושליח צבור תוך הפתח הוא מחברן יחד, כיון שהוא ש"ץ כל אחד נותן דעתו עליו. התם אינו אלא כשהוא קרוב אליהם בפתח הבית, כדמבואר התם במשנ"ב ס"ק נד. ונכתוב מזה להלן בעה"י.

ואי נימא דסגי במקצתן רואין זה את זה, יש להסתפק אם מי שרואה אינו מחוייב, האם ג"כ מצרף את כל החבורה. ומסתברא שאם חלק מן החבורה שרואין זה את זה הם נשים או קטנים ג"כ מועיל לצירוף מה שרואין זה את זה, שאף שאינן חייבין מ"מ הם חלק מהצבור ויש צירוף בין החבורות, אבל גוי ודאי לא מצרף. והארכנו בזה במקום אחר בעה"י. אבל בשו"ת בנין שלמה (החדש) ח"ב סי' יב פשיטא ליה דאם המקצתן שרואין זא"ז לא חייבין לא מצטרפי, וצ"ע.

רואין דרך מחיצה של זכוכית

רואין דרך מחיצה של זכוכית חשוב ראייה ומצטרפין, ע"י שדי חמד (אס"ד מערכת ז' סק"ו). וצ"ע על הכף החיים (סי' קצה סק"א) שלא כתב כן. ודרך ראי פשוט דלא נחשב לראיה. ע"י בפני משה על הירושלמי (ברכות פ"ז ה"ה) שלפי פירושו איתא בירושלמי שבב' בתים שפעמים פתוחין ופעמים נעולים ואינן פתוחים תמיד בשעת הסעודה ואינם יכולים לראות תמיד זא"ז, שהדין הוא שאם היה דרכן לעבור אלו דרך אלו מזמנין ואם לאו אין מזמנין. ויש לדון לפי"ז אם מחלק ביניהם דלת או חלון שנסגר בעצמו ואינו פתוח תמיד ואינם יכולים לראות תמיד זה את זה, אם נחשב רואין זה את זה.

עומד ורואה יושב ואינו רואה או הופך פניו

כתב החיי אדם (כלל נט ס"ו) לגבי דין שינוי מקום בסעודה, שעומד ורואה יושב ואינו רואה מקרי רואה לענין שינוי מקום. וצ"ע אם גם לגבי הצטרפות למנין סגי בזה. באור שמח (פ"ה מהל' ברכות הי"ב) כתב בתו"ד לצייר 'אין רואין זה את זה', כשזה הופך פניו לכאן וזה הופך פניו לכאן. אמנם בשו"ע הגר"ז סי' קצה ס"ג משמע דכה"ג נחשב לרואין זא"ז, דכתב הטעם שאם המברך יושב על מפתן הבית מצרפן, לפי שהוא יכול לראות אלו ואלו בהפיכת פניו לכאן ולכאן והרי זה כמקצתן רואים אלו את אלו. ומשמע דכה"ג חשיב רואין זא"ז כיון שיכול להפוך פניו, וצ"ע.

שביל מפסיק ביניהם

מבואר בשו"ע סי' קצה ס"א לגבי צירוף לזימון ע"י רואין זה את זה, שאם רשות הרבים מפסקת בין שני הבתים אינם מצטרפין, אפילו כשהן רואין זה את זה. וכיון שדין רואין זה את זה בתפילה נלמד מזימון, ה"נ לענין צירוף למנין אין מצטרפין ע"י רואין זה את זה אם רה"ר מפסקת ביניהם. וכ"כ הפמ"ג א"א ס"ק יב. וכיו"ב מבואר לגבי דין קידוש במקום סעודה בסי' רעג ס"א, ש"א שכל שרואה מקומו אפילו מבית לחצר אין צריך לחזור ולקדש. ומבואר במשנה ברורה ס"ק ז שאם שאם יש שביל היחיד קבוע בימות החמה ובימות הגשמים מפסיק ביניהן, הוי הפסק.

ומבואר בט"ז סק"ב דלאו דוקא רה"ר ממש שהוא רחב ט"ז אמה, אלא אפילו שביל היחיד מפסיק ביניהם,

כדתנן ריש פאה דזה מפסיק בין הרשויות לפאה. וכתב המשנ"ב סק"ז בשם הא"ר דאפשר דדוקא כשהוא קבוע גם בימות הגשמים. והוא לפי מש"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ג ממתנות עניים ה"ג.

והנה במשנ"ב משמע דכל שאינו רה"ר דהיינו רחב ט"ז אמות צריך להיות קבוע גם בימות הגשמים. אמנם שם ברמב"ם ז"ל כתב חילוק, דבדרך היחיד שהוא רחב ד' אמות מפסיק אפי' אינו קבוע בימות הגשמים, אבל בשביל היחיד דהיינו שהוא פחות מד' אמות צריך שיהי' קבוע כל השנה. ועי"ע ברמב"ם ז"ל ששביל הרבים פחות מט"ז אמה צריך נמי שיהי' קבוע בכל השנה. ועי"ש בדרך אמונה שהביא שיש ראשונים ז"ל שחולקים בזה על הרמב"ם ז"ל.

ופשוט דאין הבדל אם נמצאים בקומת קרקע או בעלי', בכל אופן שביל מפסיק ביניהם, והא דמבואר במשנה בפ"ב דפאה שאין דרך מפסיק לגבי אילנות אינו ענין לזה, ואדרבה מבואר שם בירושלמי שאם דרך ושביל היו מפסיקים מה"ת אז היה מפסיק גם לגבי אילנות, יע"ש בפ"י הרי"ש סיריליא ז"ל.

שביל מפסיק בין הבתים

ולכאוי' יש לדון שבאופן שהשביל משמש רק לאחד הבתים דאינו מחלק בין הבתים, דמסתברא שדוקא שביל משמש למעבר מחלק אבל שביל השייך לבית של אותו חצר נחשב ככניסה לבית וכחלק מהחצר. אמנם רבינו גרשום בבא בתרא נה ע"ב פירש שדרך היחיד הוא מצר שבין שדותיו כשהולך בו משדה לשדה. וביד רמ"ה פירש ששביל הוא שביל של כרמים.

והראוני מה שדן כיו"ב בספר 'חשוקי חמד' בברכות כא ע"ב לגבי צירוף למנין לאמירת קדיש בבית עלמין, אם מפסיק ביניהם השביל של בית העלמין. וכתב לדון שכיון שמטרתו כדי לאפשר גישה נוחה לכל חלקותיו אינו חוצץ, דדוקא אם השביל חוצה מקום ומשמש מעבר למקומות שמעבר לו כגון כביש הנכנס לבית הקברות כדי לקשר בין מקומות שמחוץ לבית הקברות הוא שמחלק את המקום לשנים, ולא בשביל העשוי למטרותיו של המקום.

אבל לעצם הנידון בבית העלמין, לכאוי' נראה פשוט דאין השביל חוצץ, דדוקא בשתי רשויות כגון בשני בתים דבעינן להחשיב את שתי המקומות לאחד ע"י שיראו זה את זה אמרינן שאם יש דרך ביניהם לא שייך להחשיב את שני המקומות לאחד, אבל כשבעצם המקום הוא רשות אחד כמו בבית העלמין, אז ברור דאין השביל חוצץ ביניהם.

דבר טינוף או גוי ביניהם

נחלקו הפוסקים אם אפשר לענות על קדיש וקדושה כשיש באמצע דבר טינוף או ע"ז או גוי מפסיק ביניהם. ולהלכה כתב המשנה ברורה סי' נה ס"ק סב מהחיי אדם דאיש"ר וקדושה יענה גם כשיש טינוף באמצע דהוי רק פסוקים, אבל ברכו לא יענה. לכאוי' לפי"ז ה"י אין להצטרף למנין כשיש דבר טינוף או גוי ביניהם.

סימן ב

אי סגי שהש"ץ רואה את כולם

בדבר ששאל כשאין אפשרות לצאת מן הבית להתפלל במנין ר"ל, יש שכנים שרוצים להצטרף למנין כשכל אחד בביתו. ואף שגרים בכמה קומות ולא רואים זה את זה מ"מ רוצים להצטרף ע"י שהש"ץ שעומד בבנין ממול רואה את כולם. ולמדו כן מהא דאיתא בשו"ע סי' נה סעיף טו 'אם מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ, ושליח צבור תוך הפתח, הוא מצרפן'. וכתב המשנה ברורה הטעם 'דכיון שהוא ש"ץ כל אחד נותן דעתו עליו והוא מחברן יחד', אלמא דסגי במה שהש"ץ רואה את כולם.

אבל כבר התבאר שדין זה הוא דוקא עם הש"ץ עומד באמצע ובתוך הפתח, כשהוא קרוב אליהם בפתח הבית ולא כשעומד ברשות אחר, דהרי כתב שם המשנה ברורה בהמשך דבריו בזה"ל 'והיה דסעיף יז שאני דכיון שהוא בחצר הגדולה הרי הוא מופלג מהצבור', ומקורו מדברי הפרישה ורעק"א ז"ל שם. אלמא שצריך שהש"ץ יהיה דוקא תוך הפתח ולא ברשות אחרת.

אלא שיש שטענו שמה שהמשנה ברורה כתב שצריך דוקא פתח הבית, הוא כי התם איירי שלא רואין זה את זה, אבל ברואין זה את זה מועיל אם הש"ץ רואה את כולם אף ששאר הצבור לא רואין זה את זה. ונבאר הדברים בעה"י, הנה מקור דין זה שאם הש"ץ עומד על מפתן הבית מצרף את כולם הוא מדברי הטור שכתב בשם הרא"ש ז"ל שאם מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ וש"צ תוך הפתח, הוא מצרפן. וכתב הב"י שלמד כן מדין צירוף לזימון, שאם המברך יושב על מפתן הבית הוא מצרפן כמבואר בסי' קצה.

והנה הפרישה מבאר דין זה גם לענין תפילה וגם לענין זימון, דכיון דכולן דעתייהו על הש"ץ שהוא מוציא אותן יד"ח, מצרפינן ליה להאי חבורה ולהאי חבורה והוא מחבר ומייחד להן ג"כ וכאילו יושבין יחד במקום אחד. וכן בזימון. וכתב עוד דכל שכן אם ט' או הרוב לחוץ או לפנים והשליח צבור עומד על המפתן דיכול להוציאם. אבל במגן אברהם לגבי זימון בסי' קצה סק"ג כתב שדין זה הוא כיון שהמברך רואה אלו ואלו, הו"ל כמקצתן רואין זה את זה. ובשו"ת מהר"ש לאנידו סי' ו' השיג על המג"א בזה"ל 'וזה מן התימה דא"כ מאי איירא מברך אפי' אחר נמי מאחד מן הב' כתות הוא מצרפן משום דהו"ל כמקצתן רואים, אלא הוא הדבר אשר דברנו דשאני מברך שהוא נגרר אחריהם ואף באין רואה הוא מצרפן וה"ה והוא הטעם בש"ץ, עכ"ל. והיינו דס"ל כדברי הפרישה. וכ"ה בשו"ת זרע אמת סי' י'.

והנה בשו"ע הגר"ז בסי' קצה ס"ג ג"כ כתב כדברי המג"א שדין זה לגבי זימון הוא לפי שהוא יכול לראות אלו ואלו הרי זה כמקצתן רואים אלו את אלו. וכן כתב בסי' נה סעיף יז לגבי הצירוף של הש"ץ על גבי האסקופה תוך הפתח שהוא כיון שרואה אלו ואלו. ולתרץ את הקושיא הנ"ל דא"כ גם אחר שאינו ש"ץ יצרף, כתב בזה"ל 'שהוא נחשב מאלו ומאלו שהרי מוציא את כולם יד"ח'. והיינו דס"ל דבעינן שדוקא בשתי החבורות יראו זה את זה, וע"כ דוקא הש"ץ או המזמן כיון שמוציאים אחרים יד"ח נחשבים שייכים לשתי החבורות, ונחשב רואין זה את זה, אבל אחר שלא נחשב מאלו ואלו אף שהוא רואה את כולם אינו מצרפן כיון שהם לא רואים אחד את השני.

והנה מה שהקשה הגרעק"א ז"ל על הדין הנ"ל מהא דאיתא בסעיף יז היה שליח צבור בגדולה וצבור בקטנה אינו מוציאן ידי חובתן, לכאוי' לשיטת המג"א והגר"ז לק"מ, דדין זה שהש"ץ או המברך מצרפן הוא דוקא אם הש"ץ רואה את כולם, אבל התם איירי דאין הש"ץ רואה אותם, וכמש"כ הפמ"ג בס"ק יב, [אלא שהפמ"ג עצמו יש לו שיטה אחרת בזה, דס"ל דבדין שהש"ץ מצרף בסעיף ט"ו לא בעינן שיראה את כולם].

ועכ"פ לשיתת המג"א והגר"ז שדין זה הוא מדין רואין זה את זה, יש לדון שלא צריך דוקא שהש"ץ או המברך יעמוד על פתח הבית אלא שגם אם הוא עומד ברשות אחר אם רואה את כולם אף שהאחרים לא רואים אלו את אלו הוא מצרפן. אבל לשיתת הפרישה ומהר"ש לאניידו צ"ל דדין זה הוא דוקא כשהש"ץ והמברך עומדים על המפתח הבית אבל ברשות אחר שהוא מופלג מהם לא מצרפן, וכמש"כ הגר"ע ז"ל.

ולהלכה המשנה ברורה בסי' נה לגבי תפילה הביא דברי הפרישה ורעק"א ז"ל שצירוף ש"ץ אינו מדין רואים זה את זה אלא שכולם נטפלים לש"ץ כיון שהוא מוציאם. וכתב דדין זה הוא דוקא כשעומד בפתח הבית ולא כשעומד ברשות אחר מופלג מהצבור.

אמנם במשנה ברורה בסי' קצה לגבי זימון הביא דברי המג"א שהצירוף הוא כיון שהמברך רואה אלו ואלו. ושם בשע"צ נתקשה דא"כ אפילו אחר [והוא כמו שהקשה המהר"ש לאניידו הנ"ל], ותיירץ דהקילו דוקא במברך, משום דכיון דשתי החבורות צריכין לו שיוציאם נחשב כשמש המשמש לשתיים דהוא מצרפן. ולכאוי' כוונתו דבאמת דין זה אינו מדין רואין זה את זה. אמנם בספר 'תורת הזימון' כתבתי לפרש כוונתו באופן אחר. ומצינו עוד בשו"ת הרשב"ש סימן לו שכתב בהדיא שדין זה הוא רק כשהש"ץ עומד בפתח הבית וז"ל 'ואל יטעה אדם שהרב ז"ל למדה מזו דההוא דב' חבורות דאמרינן עלה אמר תנא ואם יש שמש ביניהם שמש מצרפן, לפי שאינה דומה לה שהרי צירוף העומד בפתח אינו דומה לצירוף השמש לברכת המזון, לפי שצירוף השמש סגי בראיתו שיראה אלו ואלו בין עומד בפתח הבית בין עומד בתוך הבית כל שרואה את אלו ואת אלו או מקצתן סגי, ובש"ץ לא הכשיר הרב ז"ל אלא בעומד בפתח שהוא כמחבר את שבחוץ עם אותם שבפנים והוא מוציא את כולם, אבל שיעמוד אחד שאינו ש"ץ אפילו בפתח הבית או שיהיה שליח צבור שלא יהיה בפתח הבית אף על פי שרואה לאותן שבחוץ לא הכשיר הרב ז"ל, עכ"ל.

וגם מי שרוצה לסמוך על שיטת יחידאה לגבי מנין שכה"ג שהש"ץ עומד ברשות אחרת הוא ג"כ מצרף, מ"מ במקום שיש חשש ברכה לבטלה כגון בברכת כהנים או קריאת התורה, ודאי אין לברך מספק.

סימן ג

צירוף לגבי קריאת התורה

צירוף ע"י שרואין זה את זה

וצ"ע לגבי קריאת התורה, אם יש לאחד מהם ס"ת האם מצטרפין באופן זה דרך המרפסות ברואין זה את זה. דבמשנה ברורה הנ"ל לא ברירא לי' שאפשר להקל לצרף ברואין זה את זה לגבי מנין [שכתב להלכה בזה"ל 'ובמקום הדחק אפשר שיש להקל'], ובקריאת התורה יש חשש ברכה לבטלה, שאם אין צירוף כה"ג נמצא דאסור לו לברך על התורה.

אמנם בשו"ת אגרות משה (ח"ב סי' יח) כתב שהברכות על הס"ת כיון שאינם על המצוה ממש אלא לכבוד התורה אין להחשיבם כברכה לבטלה ממש שיהיה איסור דאורייתא אף אם אין מנין. אבל צ"ב הסברא למה לא הוי ברכה לבטלה, הרי לא תיקנו את הברכות על התורה רק בעשרה, וצ"ע.

איך לחלק את הז' קרואים

ויש לדון עוד כה"ג איך לחלק את השבעה קרואים כשאין אפשרות ששבעה אנשים יהיו במרפסת אחת, האם

אפשר לעלות לס"ת מי שנמצא במרפסת אחרת.

והנה בשו"ע סי' קמג ס"ה איתא בית הכנסת שאין בהם מי שיודע לקרות אלא אחד שאחרים אינם יודעים לקרות אחרי הש"ץ מלה במלה מתוך הכתב, יברך אותו אחד ויקרא קצת פסוקים ויברך לאחרים, וחוזר לברך תחילה וקורא קצת פסוקים ומברך לאחרים, וכן יעשה כמה פעמים, כמספר העולים של אותו היום. אבל במשנה ברורה (ס"ק לג) כתב שהמחבר אזיל לטעמיה בסי' קלט ס"ב דכתב שם דבאופן זה לא יעלה, אכן לפי מה שכתב הרמ"א שם בסעיף ג' דאנו קוראים אפילו לסומא ועם הארץ ואפילו אינו יכול לקרות אחרי המקרא וכשיטת המהרי"ל, א"כ ישתנה האי דינא, דלדין לעולם צריך לקרות שבעה קראים ויברכו והש"ץ יוציאם בקריאתו.

ולכאוי' ה"נ בנידון דידן שאין אפשרות לכל העשרה להיות במקום הס"ת, לשיטת הרמ"א יש לחלק את העלויות ולעלות לס"ת גם מי שנמצא במרפסת אחרת ואינו יכול לקרוא בס"ת רק לשמוע מהבעל קורא. ומה שמבואר בסי' קלט ס"ה א' שהקורא בתורה צריך לאחוז בס"ת בשעת ברכה, ודאי אינו לעיכובא.

אבל יש לדון בזה, לפי מש"כ הבה"ל עצמו בריש סי' קמא דלא סמך הרמ"א אדברי מהרי"ל אלא לענין סומא וע"ה דאם לא יקראום לעולם איכא כיסופא טובא וגם אתו לאנצויי, אבל כשהעולה בקי בקריאה בודאי מחוייב לומר עם הש"ץ דהא כבר כתב בעצמו בדרכי משה שלא נראה לו דברי מהרי"ל אלא דברי הבי"י שהביא בשם כמה ראשונים דאם אינו יכול לקרות עם הש"ץ אין יכולין לקרותו לתורה, עכ"ד. וא"כ בשלמא לשיטת הלבוש בסי' רפב שהטעם מדוע אין לתת לעולה אחד ב' עליות באותה קריאה הוא שאין לברך ב' פעמים ברכת התורה שלא בהכרח, ומבואר דיש כאן חשש ברכה לבטלה, י"ל דה"נ בנידון דידן לשיטת הרמ"א עדיף לחלק את העלויות אפילו שמי שנמצא במרפסת אחרת אינו יכול לקרוא מתוך הספר, אבל לשיטת המלבושי יו"ט וכן הסכים האליה רבא שם (ס"ק יד), שאין כאן חשש איסור בדבר, אלא הוא רק ענין של ברוב עם הדרת מלך [וכתב דמהאי טעמא מבואר בסי' קלה ס"ח באין לוי מברך הכהן פעמיים, שאם יש טעם אפשר לברך כמה פעמים כיון שהוא רק משום ברוב עם], א"כ כיון דלא סמך הרמ"א אדברי מהרי"ל לעלות לתורה עם הארץ רק במקום דחק גדול, וגם לא שייך כאן הטעם משום כיסופא, ודאי עדיף שאותו אחד שהס"ת נמצא לפניו ויכול לקרות מתוך הספר שהוא יברך את כל הברכות, וצ"ע.

יש לדון מצד שהס"ת אינו לפניו

ולכאוי' יש לדון עוד שא"א לברך כשאין הס"ת לפניו, דהנה המג"א סי' רפד סק"ו הביא מש"כ הבי"י על דברי השבלי הלקט שאין לסלק ספר הנביאים עד אחר הברכה, כדי שיראה ויברך על מה שהפטיר, דאינו מוצא לו טעם. אבל כתב המג"א שכדברי השבלי הלקט כתבו עוד ראשונים, ושבהגהות מנהגים כתב "דהא בספר תורה ג"כ אסור ליטול הספר תורה עד אחר הברכה". ועי' מש"כ בעה"י ביאור המחלוקת בספר שמחת תורה סי' נט. ועכ"פ מבואר דס"ל להמג"א שאין לברך על הס"ת אם אינו לפניו. ומהאי טעמא כתבנו שם לדון בדברי הברכי יוסף (בשירי ברכה סי' קמ) שכתב בשם כמה אחרונים דאם ברך על הס"ת ונמצא שהוא פסול לפני שהתחיל לקרוא שיכול להוציא ס"ת אחר, דדעתו היה מתחילה על קריאה זו. דצ"ע שהרי מבואר שצריך שהס"ת יהיה לפניו בשעת ברכה שיהיה לברכה על מה תחול, א"כ בכה"ג לא יצא יד"ח כיון שס"ת זה הוא פסול. אמנם בנידון דידן כשהעולה לתורה עומד במרפסת אחרת, אם יכול לראות את הס"ת בזמן הברכה, שפיר יכול לברך על התורה אף שאינו לפניו ממש.

איך לחלק את הז' קרואים לדעת השו"ע

והנה שיטת השו"ע סי' נג סעיף יד דסומא לא יקרא בתורה. ולכאוי' לשיטתו ברור שאין לקרוא לתורה למי שנמצא במרפסת אחרת אם אין לו ג"כ ס"ת, כיון שג"כ אינו יכול לקרות מתוך הס"ת. אבל יש לדון בזה, דהנה מקור דין זה הוא מדברי הרא"ש ז"ל (רפ"ג דמגילה ובתשובות כלל ג סי' יב) שכתב שהעולה לתורה צריך לקרוא בלחש עם הש"ץ, ואם לא קורא הויה ברכתו לבטלה, שלא יתכן שיברך על מה שקורא הש"ץ. וכתב הב"י סי' קמא והטעם מפני שצריך שידע לקרות מתוך הכתב מה שמקריין אותו, שאסור לקרות בתורה אפילו אות אחת שלא מן הכתב. וכ"ה בשו"ע (שם בסי' נג) הטעם שסומא אינו יכול לעלות לתורה, משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה. ולכאוי' צ"ע מאי צריך להאי טעמא, דתיפוק לי' דסומא אינו יכול לברך משום שצריך לקרוא דוקא מתוך הכתב מתוך הס"ת. וצ"ל דס"ל דמצד הקריאה היה אפשר לברך גם על מה שקורא בעל פה דאין בזה גריעותא מצד החפצא של תורה שבו, אלא שתיקנו חז"ל מצד כבוד הצבור לקרות דוקא בס"ת כדמבואר בגיטין דף ס', וע"כ כל שיש בעל קורא שקורא בשביל הצבור שוב אין כאן חיסרון מצד כבוד הצבור, וע"כ לולי הטעם דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה היה הסומא יכול לברך על מה שקורא בעל פה ביחד עם הש"ץ, ורק משום טעם זה אין הסומא יכול לעלות לתורה. ולפי"ז הני מילי בסומא, אבל כגון בנידון דידן שמי שעומד במרפסת אחרת יכול להתסכל בתוך חומש, א"כ כשקורא עם הבעל קורא ומסתכל בתוך חומש אין כאן חיסרון משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה, ושפיר יכול לברך על הקריאה שלו.

כשנמצאים במקום אחד אב ובניו

יש לדון באופן שאין אפשרות לחלק את העליות בין השכנים שנמצאים כל אחד במקומו, ויש במקום הס"ת אב ובניו, האם עדיף לחלק את העליות ביניהם, או שיש לחשוש משום עין הרע ואחד מהם יקבל את כל העליות כמספר העולים של אותו יום.

והנה במשנה ברורה סי' קמא ס"ק כא כתב שבמקום שנוהגים שלא לקרות המפטיר בשמו רק סתם יעמוד מפטיר, כיון שאין פורטין את שמו מותר אפילו שני אחים זה אחר זה או אב ובנו. ודוקא במקום שנוהגין כן אבל לעשות כן במקום שנוהגין לקרות בשם לא, דע"ז גופא הוי היכר טפי. ובשע"צ ס"ק כב כתב שבשערי אפרים מיקל בזה במקום צורך גדול. ונראה שמה שמיקל השערי אפרים במקום צורך גדול הוא דוקא במפטיר שיש הפסק בקדיש, אבל בשאר העליות אין להקל אפילו כשלא קורא בשם גם במקום צורך גדול. וכ"מ במשנ"ב שם ס"ק יט. ולכאוי' לפי"ז עדיף כה"ג שאחד יקבל את כל העליות.

אבל י"ל דענין העין הרע הוא כיון ששנים מאותו משפחה מקבלים עלי', אבל בנידון דידן שאם לא יקבלו האחים עליה אז אחד מהם יקבל את כל העליות, ממילא אין בזה יותר עין הרע ע"י שיחלקו ביניהם את העליות, וצ"ע.

סימן ד

מקום שאין מנין או שאין ס"ת

כשאין ס"ת או מנין אם לקרוא מתוך חומש

במשנה ברורה סי' קמג סק"ט כתב מאחרונים שבישוב שאין להם ס"ת נכון לקרות בחומשין בלא ברכה שלא תשתכח תורת קריאה, ולא יקרא להעולים בשם כמו שהמנהג לס"ת אלא הש"ץ יקרא הכל בקול רם לפניהם. ובשערי אפרים שער ז' סל"ח מבואר דה"נ בישוב שאין שם מנין. [ומבואר שם שבר"ח אין צריך להתחיל מן פרשת התמיד רק מן 'ובראשי חדשיכם', ואם חל בשבת יתחילו מן 'וביום השבת'. דדווקא כשקורין בצבור שצריך לקרות ד' עולים צריך להתחיל מפרשת תמיד משא"כ בזה. ולכאוי' ה"נ במועדים אין צריך לקרוא רק הפסוקים השייכים למועד]. ולכאוי' טעם זה שלא תשתכח תורת קריאה שייך רק בישוב שאין בו מנין או שאין ס"ת באופן קבוע, אבל במקום שאין מנין או ס"ת באקראי לא שייך טעם זה, ואין צריך לקרוא לצבור מתוך חומש.

אמנם בפמ"ג (א"א אות ב) כתב טעם נוסף לקרוא בתוך חומש, שלא ילכו ג' ימים בלא תורה. ולכאוי' לפי טעם זה בכל אופן יש לש"ץ לקרוא לצבור מתוך חומש. אבל בברכי יוסף סי' קלה סק"ב כתב דהשתא דתקון בסדר הזמירות משניות וברייתות ומזמורים, וכל איש ישראל שוים בזה, בזה יצאו יד"ח תלמוד, נמצא דאין כאן ג' ימים בלא תורה כל עיקר.

אם צריך להשלים את הקריאה

כתב הרמ"א סי' קלה ס"ב אם בטלו שבת אחת קריאת הפרשה בצבור, לשבת הבאה קורין אותה פרשה עם פרשה השייכה לאותה שבת. והמשנה ברורה בס"ק ו' הביא מחלוקת אם בטלו כמה שבתות האם משלימים את כל הפרשיות, י"א דאין לקרות בשבת הבאה כי אם הסדרה האחרונה הסמוכה לזו, וי"א דצריך להשלים בצבור כל הסדרות שביטלו. ומביאור הגר"א משמע דס"ל כהדעה הראשונה, עכ"ל.

ושוב הביא המשנה ברורה בס"ק ז' שנחלקו עוד אם היו שתי פרשיות מחוברין באותו שבת שבטלו או בפרשה משלימים, שיי"א דאין משלימין אותם כלל דלא מצינו לעולם שקורין ג' סדרות בשבת אחת ולקרות פרשה אחת מהן נמי לא אמרינן דאין תקנה לחצאין, או דלעולם צריך להשלים מה שביטלו משבת העבר.

והנה במשנה ברורה משמע דהמחלוקת השניה אם משלימים ג' פרשיות תלוי במחלוקת ראשונה אם בטלו כמה שבתות האם משלימים את כל הפרשיות. אבל י"ל למש"כ בביאור הגר"א בביאור דברי הרמ"א דהא דאם בטלו שבת אחת יכולים להשלים לשבת הבאה הוא מדין תשלומין, וכמש"כ בברכות כו ע"א לגבי תפלה טעה ולא התפלל כו', וע"כ כמו שלגבי תשלומין מבואר שם דלא שייך תשלומין אלא בתפלה הבאה, ה"נ לגבי תשלומין לקריאת הפרשה בצבור לא שייך אלא בפרשה שאח"ז, וכ"כ השער הציון (באות ח). ולכאוי' עפ"ד הגר"א אם בשבת הזו קורין ב' פרשיות או שב' הפרשיות היו מחוברין באותו שבת שביטלו, אפשר להשלים את השבת הקודמת, מכיון שגם באופן זה שייך תשלומין. והרכנו בזה בעה"י בספר שמחת תורה סי' סא.

אם חלק מהצבור לא שמע קריאת התורה

ולענין אם חלק מהצבור כבר שמע את קריאת התורה אם מוטל על השאר חיוב להשלים, הנה דעת העולת תמיד

בסי' רפב שאם קראו בבית הכנסת אחד בעיר אעפ"י שלא קראו בבתי הכנסת אחרים, לא נקרא ביטול התמיד ואין צריך להשלים.

אבל האליה רבה סי' קלה חולק וסובר שדנים על כל בית הכנסת, ודוקא כשחלק מהקהל מבית הכנסת זה קראו רק שהיו בבית הכנסת אחרת אין צריך להשלים, אבל אם קהל זה לא היו קוראין כלל צריך להשלים. והשערי אפרים (שער ז' סעיף י) כתב דלענין זה בתר רובא אזלינן, שאם אותם ששמעו הקריאה הם רוב הצבור של בהכנ"ס זה אז המיעוט אין צריכים להשלים את הקריאה, אבל אם רוב הצבור של ביהכ"נ זה לא שמעו את הקריאה אותן שלא שמעו הקריאה צריכין להשלים הקריאה. והביא דבריו להלכה המשנ"ב סי' קלה ס"ק ז'. ומשמע מדבריו שאם אלו שלא שמעו הם המיעוט אפילו שהם עשרה אינם צריכים להשלים את הקריאה, והטעם דחיוב קריאת התורה הוא על הצבור, וכשצבור זה שמעו כבר קריאת התורה בזה נתקיימה כבר התקנה של מצות הקריאה בתורה, וליכא שום חיוב יותר.

וכיו"ב מצינו בפוסקים לגבי קבלת שבת בסי' רסג סעיף יב, שבעיר שיש בה בתי כנסיות הרבה אין אחת נמשכת אחר חברתה ואפילו אם באחת רוב, וכל בית הכנסת נחשב כעיר בפני עצמו. ובכל בית הכנסת הדבר תלוי ברוב הקהל, שאם רוב הקהל קבלו עליהם שבת המיעוט נמשך אחריהם.

ומצאתי מבואר כעין זה בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' עא אות ה') שכתב שאם עשרה מישראל נמצאו בשבת בעיר של גוים והם מעיר גדולה ולא קראו בתורה, ובעיר הגדולה קראו הפרשה בבהכנ"ס, אין לאלו העשרה להתאסף בשבת הבאה ביחד ולהשלים את הקריאה. והיינו ג"כ מטעם הנ"ל דחיוב קריאת התורה הוא על צבור, וכשהצבור קראו אין חובה על המיעוט אפי' אם הם עשרה. וע"ע ברכת שמואל (יבמות סי' כא סק"א) בשם הגר"ח מבריסק ז"ל.

וכל זה דלא כמש"כ בספר תורת חיים (לרבי יעקב שלום סופר ז"ל) בדעת השערי אפרים שאם יש עשרה שלא שמעו קריאת התורה צריכים להשלים. דבשערי אפרים לא משמע כלל כדבריו.

סימן ה

צירוף לברכת כהנים

אם צריך עשרה במקום הכהן

קימ"ל בשו"ע ריש סי' קכח דאין נשיאת כפים בפחות מעשרה. ויש לדון כשהכהן אינו יכול להיות ביחד עם הצבור כגון שחושש להדביק אותם, או כשמצטרפים למנין בכמה בנינים דרך החלונות והכהן אינו רואה עשרה אנשים, האם כה"ג יכול לברך ברכת כהנים, או כיון שאין עשרה במקום שהוא נמצא אינו יכול לברך. ואף שלגבי צירוף למנין בתפלה כשיש עשרה במקום הש"ץ הוא מוציא אפילו אותם שהם אחורי בהכ"נ, מ"מ אם הש"ץ אינו עומד עמהם אין לו לומר קדיש וקדושה שם, כיון שבמקום שהוא עומד אין שם מנין, כמש"כ המשנה ברורה סי' נה ס"ק נו. וי"ל דה"נ לגבי הכהן שאינו יכול לישא את כפיו, כיון שבמקום שהוא עומד אין שם מנין.

ושאלה זאת נפ"מ גם בקבר הרשב"י שאסור לכהנים ליכנס בתוך האוהל, האם יכולים לברך את הצבור כשהם עומדים בחוץ או שצריך שיהיו עשרה עמהם.

ונידון זה תלוי במה שיש לחקור האם האי דבעין עשרה הוא במקום הכהנים המברכים, או שהוא במקום הצבור המתברך.

ולכאוי יש לדון בזה למשי"כ הר"ן על הרי"ף במגילה (על דף כג ע"ב) הטעם שאין נושאים את כפיהם פחות מעשרה, מדכתיב 'כה תברכו את בני ישראל', ובני ישראל עשרה משמע כדילפינן בגמרא לענין דבר שבקדושה מדכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל, ומובא בבה"ל סי' קכח ד"ה אין נשיאת. ומבואר דס"ל דהא דבעין עשרה לברכת כהנים תלוי בצבור המתברכים, דבעין ב'בני ישראל' שהם עשרה, ולפי"ז י"ל שאם יש אצל הצבור עשרה שפיר אפשר לברך ברכת כהנים אף דאין עשרה אצל הכהן המברך. ולפי טעם הרשב"א שם שהטעם הוא משום שמזכיר את השם ואומר יברכך השם, והו"ל כזימון בעשרה דצריך משום דאמר נברך לאלקינן, י"ל.

אבל בבה"ל שם הביא שיש שכתבו הטעם שאין נושאים את כפיהם פחות מעשרה, דנשיאת כפים הוא דבר שבקדושה ואין דבר שבקדושה פחות מעשרה, וכ"ה במאירי. ולטעם זה צריך שיהיו עשרה במקום הכהנים. ואפילו למשי"כ הטורי אבן שם במגילה, שג"כ ס"ל שהטעם שאין נושאים כפים פחות מעשרה משום דהוי דבר שבקדושה, וכתב בתו"ד דנשיאת כפים בעשרה לאו אכהנים העושין המצוה קאי שיהיו עשרה, דהא כהן אחד לחוד נמי נושא כפיו, אלא הא דבעי עשרה היינו שיהי' הציבור של עשרה, ונחשב כה"ג נמי דבר שבקדושה בעשרה כיון דהמתברכין שם מצות נשיאת כפים נתקיים ע"י עשרה הוי. ומתבאר בדבריו שגם אם הטעם משום דבר שבקדושה תלוי בצבור, מ"מ כיון שהכהן הוא המברך הוא צריך להיות עמהם דוקא, וכמו בש"ץ. וכ"מ בתוס' סוטה לט ע"א (ד"ה מחיצה) שצריך שהכהנים יהיו עמהם.

אם הכהן רואה את הצבור

ואם הכהן שנמצא בחוץ רואה לפחות תשעה אנשים והם רואים אותו, לכאוי להסוברים שמועיל רואים זה את זה בתפילה לצרף אותם למנין, ה"נ מועיל לצרף אותם לברכת כהנים. ולטעם הרשב"א דברכת כהנים הוא כזימון בעשרה, י"ל דלכו"ע מועיל רואים זה את זה בברכת כהנים כמו בזימון עשרה, וצ"ע.

אם הכהן תוך הפתח

אם הש"ץ עומד תוך פתח הבית דמבואר בשו"ע סי' נה סעיף טו דמצרפן, מ"מ לא אמרינן דמיגו דהוי צירוף לתפילה הוי צירוף גם לגבי ברכת כהנים, אף שברכת כהנים שייך לתפלה, דמ"מ נשיאת כפים הוא ענין בפני עצמו, וכמשי"כ הביאור הלכה סימן קכח ד"ה בפחות מעשרה, דאפילו אם בעת שהתחיל הש"ץ לחזור התפלה היו עשרה בביהכ"נ ואח"כ יצאו דקי"ל לעיל בסי' נה ס"ב דגומרין כל התפלה, אפ"ה אסור לישא כפים שהוא ענין בפני עצמו אלא שקבעוהו חכמים בתפלה.

אמנם אם הכהן עומד ג"כ תוך אחד הפתחים ודאי מצרף אותם, כמו שהש"ץ מצרף אותם כיון שכל אחד נותן דעתו לש"ץ הוא מחברן יחד, כמשי"כ המשנ"ב סי' נה ס"ק נד, ה"נ כיון שהכהן מברך אותם ומכוונים לבם לקבל את הברכה הוא מצרף.

האם מותר לברך ברכת כהנים עם מסיכה על הפנים

הנה מבואר בפוסקים דכל כהן שיש לו דבר משונה לא ישא את כפיו, וכגון במקום שלא נהגו לשלשל טלית על הראש והוא משלשל אין להתיר לישא את כפיו, דאחרי שעשה שינוי יבואו העם להסתכל ויסיחו דעתם, ע"י משנ"ב ס"ק קיד. וע"כ ה"נ כהן שלובש מסכה במקום שהוא דבר משונה לא ישא את כפיו.

אמנם בזמנינו שמנהיגיו שכל הכהנים משלשלים טלית גם על פניהם וגם על ידיהם, מבואר בשו"ע סי' קכח סעיף לא דאפילו יש בפניו ובידיו כמה מומין, יכול לישא את כפיו, דכיון שהמום מכוסה אין חשש משום היסח הדעת.

וי"ל עוד דגם להלבוש שחולק שם וכתב שהמנהג הוא שגם כשכל הכהנים משלשלים טלית על פניהם ועל ידיהם, מ"מ אם יש בפניו ובידיו כמה מומין לא נושאים כפיהם, י"ל דזה אינו אלא במומים שתיקנו חז"ל שלא ישא את כפיו דלא פלוג, אבל בדבר משונה שהוא משום היסח הדעת, כל שאינו משונה נושא את כפיו.

סימן ו

השתדלות להתפלל במנין

כמה צריך לטרוח בשביל להתפלל במנין

במה ששאל כשגזרו בעיר אחת שלא להתפלל במנין, אולם יש עיר שלא גזרו להתפלל במנין, האם צריך לטרוח ולנסוע לשם.

איתא בשו"ע סי' צ סעיף טז 'ההולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון בה, אם לפניו עד ד' מילין מקום שמתפללים בעשרה, צריך לילך שם, ולאחריו צריך לחזור עד מיל, כדי להתפלל בעשרה'. ובמשנ"ב סי"ק נב כתב שהיושב בביתו דינו כמלאחריו, ע"כ הדר בישוב תוך מיל למקום שמתפללין בעשרה צריך לילך בכל יום בבוקר להתפלל בעשרה, עכ"ל. והטעם לזה, דהנה לעצם מצות תפילה וודאי חייב ללכת יותר ממיל כדי לא להפסיד תפילה. אלא שלענין תפלה בצבור שהוא רק מעלה בחיוב תפלה, לא הטריחוהו ללכת יותר ממיל.

וכן מוכח שתפלה בצבור אינו חיוב גמור ככל חיובי דרבנן, מדברי המגן אברהם סי' צ ס"ק טז שכתב שאם תש כחו אעפ"י שאינו חולה אינו חייב לבוא לבית הכנסת. והוכיח כן מהא דאיתא בברכות ז ע"ב אמר ליה רבי יצחק לרב נחמן מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי, אמר ליה לא יכילנא. ואם היה רב נחמן חולה א"כ מאי שאל לו מ"ט לא אתי מר לבי כנישתא, אלא ע"כ שלא היה חולה ממש, (וכן פי' רש"י שם 'לא יכילנא', תש כח).

ושם בגמ' איתא עוד דשוב אמר ליה רבי יצחק לרב נחמן לכנפי למר עשרה וליצלי, אמר ליה טריחא לי מלתא. וצ"ל דטריחא זו לאסוף עשרה הוא טריחא יותר מללכת מיל.

אם חייב להוציא ממון בשביל זה

היד אליהו' לרבי אליהו מלובלין ז"ל בשו"ת סי' ז' כתב שמהמעשה דרבי אליעזר בברכות מז ע"ב ששיחרר עבדו להשלים לעשרה, מוכח שבשביל תפלה בצבור אינו חייב להפסיד ממון, דמשמע דמה ששיחרר עבדו אינו אלא מדת חסידות. והביאור כנ"ל שאף שחייב אדם ללכת עד מיל בשביל להתפלל במנין, מ"מ כיון שאינו חיוב גמור כשאר חיובי דרבנן, אינו צריך להפסיד ממון ורק להידור מצוה. וצ"ע בזה כמה יש להוציא משום הידור מצוה.

וע"ע במשנה ברורה סימן צ"ק כט שכתב שאם מחמת השתדלותו להתפלל עם הצבור יבוא לידי הפסד יכול להתפלל בביתו ביחיד או בבהכ"נ בלא צבור. וע"כ אם יש חשש גדול שאם יתפלל בצבור יקבל קנס, אינו חייב להתפלל בצבור.

אם במקום שהוא נמצא יכול לאסוף ו' שלא התפללו וד' שכבר התפללו

ויש להסתפק עוד בדין זה שצריך ללכת עד מיל בשביל להתפלל במנין, האם הוא בשביל המעלה להתפלל שמונה עשרה בצבור או בשביל לענות קדיש וקדושה. ונפ"מ כשיש במקום שהוא נמצא ו' שלא התפללו וד' שכבר התפללו, שלהרבה פוסקים מה שאפשר לצרף אותם הוא לדבר שבקדושה לומר קדיש וקדושה אבל לא חשיב תפלה בצבור. האם כה"ג חייב ללכת עד מיל למקום שיש עשרה מתפללין בשביל תפילה בצבור. וע"י רש"י בברכות מז ע"ב ד"ה מצוה דרבים, שכתב 'להוציא רבים ידי חובתם בקדושה', ולא פירש בפשיטות משום עצם המעלה שרבי אליעזר התפלל בציבור. אבל י"ל למש"כ בעה"י בתורת הזימון על התוס' שם.

היו יותר מעשרה על מי מוטל לשלם הקנס

שאלה. הממשלה כאן מתירה להתפלל רק במנין עשרה ולא יותר אנשים, והגיעה המשטרה לכמה בתי כנסיות שהיה שם יותר מעשרה מתפללים ונתנו קנס לכל המתפללים כולל לעשרה הראשונים, האם כולם חייבים בקנס או שרק אלו שבאו אחרי שהיו עשרה חייבים לשלם את הכל.

לכאז' הנידון הוא האם גם העשרה ראשונים היו צריכים לצאת אחרי שהיו יותר מעשרה. וד"ז מבואר בב"ק י ע"ב, דאיתא התם חמשה שישבו על ספסל אחד ולא שברוהו, ובא אחד וישב עליו ושברו האחרון חייב. ומוקמינן דאיירי דבלאו איהו הוי מיתבר בתרי שעי, והשתא איתבר בחדא שעה, דאמרי ליה אי לאו את הוי יתבינן טפי פורתא וקיימין. ומקשינן ולימא להו אי לאו אתון בידידי לא הוה מיתבר. ופי' רש"י שהיה לראשונים לעמוד כשישב החמישי, ומדלא עמדתם אתם כמוני שברתם. ומבואר שאפילו שבישבתם לא היה נשבר עכשיו מ"מ אחרי שבא החמישי הם גם צריכים לעמוד. וה"נ הכא כיון שבאו יותר מעשרה גם הראשונים היו צריכים לצאת.

אמנם הרמ"א בשו"ע חו"מ סי' שפא כתב 'ואם ישבו בזה אחר זה, אם לא היתה נשברת בלא ישיבת האחרון, הוא לבד חייב לשלם. ואם היתה נשברת בלא האחרון, הוא פטור'. והתורת חיים בב"ק שם חולק על דין זה, דגם באופן זה שלא היה נשבר אלמלא ישיבת האחרון כולן חייבים, דהוה להו לעמוד כשבא אחרון לישב. ובהגהות אמרי ברוך על השו"ע שם כתב לתרץ, דבסתם בני אדם שאין בעל הספסל מקפיד על ישיבתן ממילא אותן שישבו ראשונים הוי כאילו שאול להם הספסל לישיבתן בידיעת בעליו ואין ביד הבא אחרון לטעון שהיה להם לעמוד כדי שלא ישבר מחמת ישיבתו, כי באמת לא היה לו רשות לגרום מניעת ישיבתם שהחזיקו בזה ראשונה ברשות, והו"ל כאילו בעל הספסל בעצמו ישב שם יע"ש עוד. ומבואר מדבריו שכשישב ברשות והחזיק בזה אין טענה עליו שהיה לו לעמוד, אף דבמצב הזה שהחמישי יושב הספסל הולך לישבר. וה"נ בנידון דידן אין טענה על העשרה ראשונים שהיו צריכים לצאת כיון שבאו ברשות והחזיקו במקום.

אבל בחידושי רבי אריה ליב מאלין ז"ל (ח"א סי' נט) פירש ענין זה באופן אחר, דהיכא דבלאו איהו לא איתבר כלל אז האחרון מיקרי עושה מעשה מזיק כולו והראשונים לא מיקרי כלל מזיקין, ואף שבלא ישיבתם לא היה נשבר מ"מ כיון דהאחרון נדון כמזיק לגמרי, הראשונים לא הוי כלל מעשה מזיק, ומשו"ה אפילו בהיה להם לעמוד ג"כ פטורין, דמה שנוגע להאחרון מה שהיה להם לעמוד אינו מגרע כלל במעשה מזיק שלו ומיקרי שהוא השלים ההיזק והוא המזיק כולו, יע"ש באריכות. ולדבריו מתבאר דבעצם גם כה"ג יש טענה עליהם

שהיה להם לעמוד, אלא שהם פטורים כי הם לא עשו מעשה היזק. ולפי"ז בנידון דידן גם הראשונים חייבים בקנס שהיה להם לצאת.

אמנם אם כשבאו הנוספים להתפלל עמדו העשרה באמצע השמו"ע, או שבאו באמצע קריאת התורה שאסור לראשונים לצאת באמצע משום 'ועוזבי ה' יכלו' כדאיתא בברכות ח ע"א, שוב אין טענה עליהם שהיה להם לצאת. ומ"מ אם יש להם אפשרות לברוח מהמשטרה, יש להם לברוח גם באמצע שמו"ע, שלצורך מותר להפסיק בהליכה באמצע תפילה, עי' משנ"ב סי' קד ס"ק ט וי' ושם בבה"ל לא יפסיק. ויש עוד להאריך בכל זה.

סימן ז

אם מי שיש עליו חשש שנדבק מהנגיף מותר להתפלל במנין

היכא דלא שכיחא היזקא

הנה ידוע הכלל שכתב המסילת ישרים (פרק ט) מתי יש לחשוש מדברים המזיקים אשר נבראו לענוש את הרשעים, ומתי אין צריך לשמור. וז"ל 'והכלל להבחין בין שתי היראות הוא מה שחלקו חז"ל באמרם (פסחים ח) היכא דשכיחא היזקא שאני, כי מקום שההיזק מצוי ונודע יש להשמר, אך מקום שאין ההיזק נודע אין לירא, ועל כיו"ב נאמר (חולין נו) ריעותא דלא חזינן לא מחזקינן, ואין לו לחכם אלא מה שענינו רואות. אך היראה השוטה היא, שיהיה האדם רוצה להוסיף שמירות על שמירות ויראה על יראה, ועושה משמרת למשמרתו באופן שיגיע מזה ביטול לתורה ולעבודה'.

וכבר העירו שדברי המסילת ישרים צ"ע, דאדרבה התם בפסחים לא משמע כן, דדוקא במקום מצוה מחלקינן בין שכיחא היזקא ללא שכיחא היזקא, משום דשלוחי מצוה אינם ניזוקים, אבל בעלמא משמע שיש לחשוש גם היכא דלא שכיחא היזקא. וכן מבואר בחק יעקב סי' תלג (ס"ק יח) שכתב לגבי בדיקת חמץ בגל של אבנים, דמבואר התם שבזמן שהוא עוסק במצוה לא חיישינן מסכנת עקרב, וכתב הטעם דלא מקרי שכיחא היזקא, כיון שאין כאן עקרב לפנינו, ואיכא ספיקא וחששא טובא דלמא יש כאן עקרב, ושמא יזיק לו, והוא לא יראה אותו בשעת הבדיקה להשמר ממנו, ושמא אינו יכול להזיק כיון שהוא בגל. אבל בשעה שאינו עוסק במצוה חיישינן לסכנה, כי חמירא סכנתא מאיסורא. ושור"ר בנוסח מסילת ישרים 'סדר ויכוח' שנכתב ע"י המחבר עצמו, שבאמת לא הביא את הגמ' בפסחים הנ"ל, אלא כתב שכשלא הכין האדם את עצמו להיזק נגלה אז ריעותא דלא חזינן לא מחזקינן, ואין לחשוב יותר ממה שהעין רואה. ולפי"ז מתפרש שאם יש ריעותא אף דלא שכיחא היזקא צריך לחשוש, ולק"מ מהגמ' בפסחים.

מ"מ נלמד מדברי המסילת ישרים דלא כל היכא דלא שכיחא היזקא יש לחשוש לזה, ואין לנו להחמיר בזה בחששות רחוקות, ורק במקום שיש את המזיק לפנינו ויש עכ"פ כמיעוט המצוי שניזוקו מזה. וע"ע רש"י בברכות לג ע"א. וע"כ אם יכול להיזהר לעמוד במרחק מאחרים במקום מאוורר אין צריך לחשוש.

לצורך קיום מצוה

ובמקום קיום מצוה לא צריך לחשוש כל היכא דלא שכיחא היזקא, וכגון באופן שמחייבים כל הבא מחו"ל להיות בבידוד גם כשלא ידוע שהיה בקירבת אדם שהיה לו את הנגיף, לא נחשב לשכיח היזקא, ובמקום מצוה כה"ג יש לבטוח בה' ששלוחי מצוה אינם ניזוקין. וע"כ מותר לאדם בריא ללכת לשמש את אביו שנמצא בבידוד, דכיון שבזה עוסק בכיבוד אב ואם שלוחי מצוה אינם ניזוקין.

שלוחי מצוה אינם ניזוקים לגבי אחרים

אבל משום זה אין להתיר גם למי שהוא במצב דלא שכיחא היזקא ללכת לקיים מצוה בצבור, וכגון לצאת להתפלל בצבור, באופן שאינו יכול להיזהר לשמור מרחק. דנראה דהא דשלוחי מצוה אינם ניזוקים אינו אלא לגבי עצמו שצריך לבטוח כה"ג שלא ינזק, אבל לא נאמר בשלוחי מצוה אינם ניזוקים שלא צריך לחשוש להזיק לאחרים, דאין ביטחון על חשבון אחרים, ויותר צריך אדם לשמור שלא יזיק משלא ינזק. וכן משמע במאירי בפסחים שם שכתב דהא דאין ראוי להפקיע עצמו מן המצוה מפחד הדברים שאין מצויים כל כך שצריך שיהא לבו בטוח בהש"ת.

ושו"ר בספר נשמת כל חי חו"מ סי' מט לרבי חיים פלאג' ז"ל, שדן בענין רופא שהיה מטפל בחולים בזמן מגיפה, והיו יחידים מבית הכנסת שרצו לעכב ולמנוע מהרופא מלהכנס לבית הכנסת מפני החשש שמא יתדבק בהם המחלה. וכתב שיותר יש לאדם ליזהר עצמו שלא יזיק אחרים משלא יוזק.

וע"ע בשו"ת מהרי"ל דסקין (קו"א סי' ה אות ס) שכתב לדון אם מותר לחלל שבת לפדות שבוי מבית האסורים, שהרי כתבו התוס' בסנהדרין כו ע"א שהתירו לזרוע בשביעית כי ישנם עניים שאין להם לשלם ארנונה למלך, ואם לא יפרעו למלך יתפסם המלך וימותו בתפיסה, הרי שלהיות בבית אסורים הוא דבר שיש בו חשש סכנה. אבל כתב דדברי התוס' נאמרו דוקא בגזרה כללית, שיתכן שימצא ביניהם אנשים שימותו, ולכן מתירים לכולם לחרוש בשמיטה, משא"כ ליחיד התפוס לא חיישינן לסכנה דמי יימר שיתכן. ומבואר שגם אם לכל אחד לעצמו אין לחוש לסכנה מ"מ כשנוגע הדבר לרבים יש לחשוש.

ומזה נלמד שגם אם כל אדם לעצמו שלא נמצא בסיכון לא חושש לעצמו מ"מ בתוך רבים חייב ליזהר יותר, דכיון שיש יחידים שעלולים להסתכן נחשב לפקוח נפש. ובכל אופן מוטל על הבית דין שבכל מקום [דקא במקום כללות הצבור], לעשות תקנות כדי שהמחלה לא תתפשט ח"ו.

ומי שיש חשש שידביק אחרים ודאי מוטל על הב"ד להכריח אותו שלא יזיק אחרים. ועי' אבן עזרא בפרשת מצורע שכתב (ויקרא יג, מה) הטעם שעל שפם יעטה בבגד, שלא יזיק ברוח פיו. והטעם שטמא טמא יקרא, שישמרו בני אדם ולא יגעו בו. והאבן עזרא לשיטתו (שם, ב) כי הצרעת היא מהחליים הנדבקים מהחולה אל השלם, וע"כ והוא אל הכהן ברצונו ושלא ברצונו, כי הרואה בו אחד מסימנים אלו יכריחנו שיבא.

לצורך לימוד תורה

ולענין אם צריך לחשוש להידבקות מהנגיף כשיש לו צורך בשביל לימוד התורה, הנה הגר"א וסרמן ז"ל בקובץ שעורים בכתובות (אות רעז) כתב בהא דמבואר התם שריב"ל מיכרך בחולה ראיתו ועסיק בתורה, וקשה הא כתיב ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני, דהיכא דשכיח היזקא לא סמכינן אהא דשלוחי מצוה אינן ניזוקין, וכדמבואר בפסחים ח ע"ב. וכתב דצ"ל דזהו דוקא בשאר מצוות אבל לימוד תורה שאני וכדיליף מק"ו אם חן מעלה מעלה על לומדיה אגוני לא מגנא, עכ"ל.

אבל להלכה צ"ע אם אפשר לסמוך ע"ז, דבגמ' התם משמע שהוא הנהגה רק לריב"ל, ועוד דמשמע שמה שהיה מיכרך בהו ועסיק בתורה אינו דוקא לצורך ללמוד עם החולים אלא רצה להראות שהתורה מגנא, וזה לא שייך להא דשלוחי מצוה אינם ניזוקין דאינו אלא כשאנו יכול לקיים את המצוה בלי החשש היזק. אבל מ"מ ודאי אפשר לצרף את זה כשאין סכנה ידועה ומצויה, שהתורה מגנא ומצלל.

לצורך פרנסה

ואם נוגע לצורך פרנסתו, הנה ידוע מש"כ הנודע ביהודה (מהדו"ת יור"ד סימן י) שאפילו דאיכא איסורא להכנס ביערות לצוד חיות, דנחשב סכנה גדולה להכנס במקום גדודי חיות ורחמנא אמר ונשמרתם מאוד לנפשותיכם, ומי לנו גדול ואומן בקי בצידה יותר מעשו שהכתוב העיד עליו ויהי עשו איש יודע ציד וכו' ופוק חזי מה אמר הוא על עצמו הנה אנכי הולך למות וגו' ואין מקרא יוצא מידי פשוטו שהיינו שהוא מסתכן בכל יום בין גדודי חיות וכן פירשו הרמב"ן, ומ"מ מי שהוא עני ועושה זו למחייתו לזה התורה התירה כמו כל סוחרי ימים מעבר לים שכל מה שהוא לצורך מחייתו ופרנסתו אין ברירה והתורה אמרה 'ואליו הוא נושא את נפשו' ואמרו רז"ל (ב"מ קיב ע"א) מפני מה זה עלה בכבש ונתלה באילן ומסר עצמו למיתה לא על שכרו כו', עכ"ד. ומשמע דגם במקום דשכיחא היזקא מותר להסתכן בשביל פרנסתו. וכל שכן שמותר לאדם בשביל פרנסתו להשהות במקום שיש חשש שעלול לידבק ממנו, דגם אם ידבק הוא חשש רחוק לאדם בריא שימות מזה.

אמנם מדברי הנודע ביהודה משמע שהוא דוקא לעני שעושה זו למחייתו וכפשטות הפסוק (דברים כד, טו) 'ביומו תתן שכרו כי עני הוא ואליו הוא נשא את נפשו', אסל לרווחה אין להתיר, אף שלגבי ביומו תתן שכרו הוא אף בעשיר, וצ"ע.

ברכת הגומל למי שנחלה או שהיה בבידוד

ומה ששאל בענין ברכת הגומל, אם מי שהיה בבידוד צריך לברך הגומל. לא מבעיא היה בבידוד שודאי אינו מברך הגומל, אלא גם מי שהיה חולה בנגיף לא במצב קשה שצריך הנשמה, והוא אדם בריא בדרך כלל, גם אינו מברך, למנהג אשכנז שאין מברכים ברכת הגומל אלא א"כ הסכנה שכיחה ומצויה, וכמו שהמתרפא משפעת אינו מברך הגומל.

אמנם יש לדון למנהג ספרד דגם מי שהיה בבידוד צריך לברך הגומל, והוא לפי מש"כ הכף החיים סי' ריט אות יא דלפי הטעם שכתב הר"י מיגאש שהיוצא מבית האסורים צריך לברך, לפי כשהיה בבית הסוהר לא היה מושל בנפשו ועתה יצא מאותו מצב, ע"כ גם אם מכניסין אותו בבית הסוהר של כבוד בעבור חוב צריך לברך, עכ"ד. וע"ע בבה"ל שם ד"ה חבוש. ולפי"ז לכאן י"ל דה"נ מי שהיה בבידוד ואסרו עליו לצאת ממקומו שלא היה מושל בנפשו, צריך לברך הגומל. אבל יש לחלק דלא נאמר ד"ז למי שנמצא בביתו. ועכ"פ יכוון בבוקר בברכת 'מתיר אסורים' להודות גם ע"ז.

הגאון רבי פנחס שוב שליט"א עבר על הדברים והעיר ב' הערות.

א) מש"כ בסימן ב' שלפי הגר"ז ז"ל אם הש"ץ נמצא ברשות אחר ורואה את כולם הוא מצרף את כולם אף שהחבורות לא רואים זה את זה. אינו מוכרח, די"ל דגם

לפי הגר"ז מה שהש"ץ נחשב ששייך לב' החבורות הוא דוקא כשעומד על מפתן הבית ולא כשעומד ברשות אחר.

(ב) מש"כ בסי' ג' שלהשיטות שסומא מברך על השמיעה מהבעל קורא, ה"נ אפשר לברך גם כשעומד ברשות אחרת אם רואה את הס"ת. אינו מוכרח, שיש לחלק בין עומד באותו רשות לעומד ברשות אחרת.